

Yoksulların Sesi: Peter Bauer*

The Economist

99

Piyasa

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında sosyalizm ve merkezî planlamanın yeniden dirilen piyasa güçleri karşısında direnci kırıldıkça ideolojik ıssızlıktan üç büyük iktisatçı sahneye çıkmıştır. “The Road to Serfdom”¹ adlı eserinde kumanda ekonomilerinin ölümünü daha 1944 yılında tahmin etmiş olan Friedrich Hayek, sonraları Ronald Reagan ve Margaret Thatcher’ın serbest piyasacı politikalarına ilham kaynağı olmuş, Keynesyen talep yönetimi politikalarının günün modası olduğu bir zamanda dehşetli bir serbest piyasa savunucusu olmuş olan Milton Friedman’a da ilham vermiştir. M. Friedman artık, iki yılda bir takdim edilecek yeni bir ödüle adını vermiş durumdadır. “Özgürlüğün gelişimi” adına verilmesi öngörülen ödül bu yılın Mayıs ayında sözkonusu üç iktisatçıdan en az tanınmış olan Peter Bauer’e verilecektir.²

1935 yılında Budapeşte’de doğan Bauer genç yaşta, 1934 yılında, İngiltere’ye gelmiş, Cambridge ve London School of Economics’de dersler vermiştir. 1982 yılında kendisine Lord ünvanı verilmiştir. Lord Bauer’in çalışmalarının klasik iktisattan yoksulluk ve kalkınma sorunlarına kadar uzandığı 1945’i izleyen 30 yıllık dönem, egemen düşüncenin piyasacı çözümlere karşı katı bir düşmanlık içinde olduğu bir dönemdir.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra çoğunlukla Dünya Bankası gibi kuruluşların teşviğiyle, yoksul ülkelerde politika yapma mekanizmasına yeni bir “kalkınma iktisadı” anlayışı egemen olmuştur. Bu anlayış, fakir ülkelerin bir yoksulluk kısır döngüsünün kurbanı olduklarını, yatırıma yönlendirildiğinde ekonomik büyüme yaratan tasarruflara vücut veren gelirlerden yoksun oldukları için bu ülkelerin yoksul kalmaya mahkûm olduklarını ileri sürüyordu. Öyleyse çözüm neydi? Zengin ülkelerin dış yardım formunda bu ülkelere sermaye sağlaması. Bu sermayeyi et-

1. Kölelik Yolu, (Çev. T. Feyzioğlu, Y. Arsan), Liberte, 1995 ve 1999, ç.n.

2. Kaderin bir cilvesi olarak Peter Bauer’in ömrü ödülü almaya vefa etmemiş, ünlü iktisatçı ödül gününden kısa bir süre önce vefat etmiştir. ç.n.

kin kullanabilmeleri için de yoksul ülkelerin hükümetleri ekonomilerini planlamalı, yabancı ülkelere yapılacak ithalatı ikame edecek yeni sanayiler kurmalıydılar. Yeni kurulan bu sanayilere bir şans vermek için de tekel imtiyazları vermek ve dış ticarete engeller koymak suretiyle rekabet sınırlandırılmıyordu.

Hem teori hem de uygulama Lord Bauer'e cazip geliyordu. Malezya lastik endüstrilerindeki küçük işletmeler ve Batı Afrika'daki küçük ölçekli tacirlerin önemiyle ilgili çalışmaları kendisini, piyasa güçlerinin işlemesine izin verilmesi halinde, geçimlik ekonomilerde bile zenginliğin yaratılabileceği kanaatine ulaştırmıştı. Ticaret engelleri ve tekeller girişimcilik ruhunu öldürmekten başka bir işe yaramıyordu.

Sözünü sakınmayan tarzıyla Lord Bauer alternatif teoriler ortaya koymuştu, ki bu teoriler 1950'lerden 1970'lere kadar egemen öğretilere aykırı teorilerdi. Bütün ülkeler fakir olarak yola çıkmışlardı, diyordu. Eğer kısır döngü kuramı doğru olsaydı, insanlık bugün hâlâ taş devrinde yaşıyor olurdu. Ona göre kalkınmanın anahtarını elde tutan şey hükümet planları değil, özel kesimin kâr fırsatlarıydı. Hükümetlerin mülkiyet haklarını korumak, sözleşmelere uyulmasını sağlamak, kanun önünde herkese eşit davranmak, enflasyonu en aza indirmek ve vergileri düşük düzeyde tutmak konusunda sınırlı ama önemli bir rolü vardı. Ülkelerin bu rolü ihmâl etmiş olmaları bir trajedi idi.

Herşeyden önemlisi, diyordu Lord Bauer, dış yardım denen şey icat edilmemiş olsaydı üçüncü dünya diye bir kavram hiç olmazdı. Dış yardım ekonomileri politize etmiş, parayı kârlı işlerden ziyade hükümetlerin ellerine yönlendirmiştir. Bunun sonucunda çıkar grupları üretken faaliyetlerle uğraşmak yerine bu parayı kontrol etmenin kavgasını yapmışlardır. Dış yardım çoğunlukla girişimciliğin ve piyasa güçlerinin nefes almasını zorlaştıran veya engelleyen politikalar izleyen hükümetlerin himayesini ve gücünü artırmıştır. Gerçekten de dış yardımın "zengin ülkelerin yoksullarından, yoksul ülkelerin zenginlerine para transferi yapmanın mükemmel bir metodu" olduğu ortaya çıkmıştır.

O halde neden bu kadar dış yardım verilmektedir? Batılı sömürgecilik sonrası suçluluk duygusu, diye iddia ediyor Lord Bauer, ardından da ülkelerin eski sömürgeciler tarafından sömürüldükleri için yoksul kaldıkları anlayışının yanlış taraflarını ortaya koyuyor. Bu ülkeler genel olarak sömürgecilik öncesi durumlarına kıyasla şimdi daha iyi durumdadırlar. Yoksul ülkelerin en gelişmişleri, ticaret ve fikirlerin mübadelesi yoluyla zengin ülkelerle en fazla etkileşim içinde olanlarıdır.

Bugün, dış yardım ve kalkınma konusunda Lord Bauer'in görüşlerinin çoğu artık yeni bir geleneksel anlayışın birer parçası haline gelmiştir. Artık Dünya Bankası bile, piyasaların gelişmesi için doğru koşulların yaratılmasının ekonomik kalkınmanın anahtarı olduğunu, ayrıca yakın zamanlara kadar kendisinin vermiş olduğu paraların büyük bölümünün kötü şekilde kullanıldığını teslim etmektedir. Yine de Bauer haklılığının anlaşıldığına kani değildir, zira devletten-devlete yardım azalmamış, artmıştır. Her ne kadar kamuoyu artık dış yardımları daha fazla sorgulasa da, daha ileri bir değişim için iyimser değildir. "Etkileri ne olusa olsun," dış yardımların ardında o kadar çok kazanılmış çıkarlar yatmaktadır ki, demektedir.

Başka bazı görüşleri en azından bugün için hâlâ anaakım anlayışın dışında kalmaya devam etmektedir. Lord Bauer gelir eşitsizliğini azaltmaya yönelik politikalara itiraz etmeyi sürdürmektedir. Bunun nedeni kendisinin eşitsizlikten yana olması değildir—her ne kadar çoğu zaman bunun üretilen çıktının adil bir bölüşümü olduğunu düşünse de—asıl neden, eşitliği sağlamak için dizayn edilen politikaların genellikle kişisel özgürlüklere ekonomik kalkınmayı yavaşlatacak kadar darbe vurmasıdır. Şayet, çoğu zaman olduğu gibi, kalkınma eşitsizliği azaltacak olursa ne âlâ, ne hoşdur.

Lord Bauer nüfus kontrolünü de benimsemez. Nüfus artışı konusundaki endişeler, der, yoksulların çocuk sahibi olma konusunda makul tercihler yapabilmekten aciz oldukları gibi himayeci bir görüşü yansıtır. O çok hayıflanılan nüfus patlaması “bir felaket olmaktan çok bir nimet olarak görülmelidir, zira bu durum ölüm oranında bir düşmeden kaynaklanır, ki bu da insanların refahında aşikâr bir iyileşmenin sonucudur.” Aynı zamanda, der, nüfus artışı (hatta yoğunluğu) ile yoksulluk arasında bir korelasyon yoktur. Batı dünyasının nüfusu 18. yüzyılın ortalarından beri dört kat artarken, buna karşılık kişi başına reel gelir en azından beş kat artmıştır.

Kısacası, iktisadî kalkınma doğru amaçlar ve davranışlara sahip insanlar ile, insanların bu doğrultuda hareket etmelerine imkân veren bir siyasî ve hukukî sistemin varlığına bağlıdır. Bu noktada yoksullar başkalarından daha farklı bir konumda değillerdir. Dış yardım ve kalkınma dünyasının sevgilisi, Lord Bauer’in hem eski bir öğrencisi hem de kapışma-tartışma hasmı olan Amartya Sen, “vaktiyle yerleşik anlayışlara aykırı bu gibi öngörüler Lord Bauer’i ekonomist olarak kendine özgü bir konuma yerleştirmiştir” demektedir. Siyaseten doğruluktan³ yoksun doğralığı Lord Bauer’i 1998’de Nobel ödülünü Bay Sen ile paylaşmaktan mahrum etmiş olabilir. Milton Friedman ödülü biraz teselli verecektir, 500.000 doları da zikretmeye gerek yok herhalde.

“A Voice for the Poor”. *The Economist*, 4 Mayıs 2002.

Çeviren: Mustafa Acar

3. Siyaseten doğruluk (Political correctness): Politik olarak insanı zor durumda bırakmayan, veya suçlu duruma düşürmeyen, vaziyeti idare eden, siyaseten rahatsız edici olmayan. ç.n.